

Cyberfeminizam - virtualno tijelo u cyber prostoru

Balaško, Brigita

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:549151>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Brigita Balaško

**CYBERFEMINIZAM – VIRTUALNO TIJELO
U VIRTUALNOM PROSTORU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA FILOZOFIJU I KULTUROLOGIJU

BRIGITA BALAŠKO

**CYBERFEMINIZAM – VIRTUALNO TIJELO
U VIRTUALNOM PROSTORU**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ivana Greguric

Zagreb, 2023.

Sažetak

U ovom će se radu opisati kiborzi i njihova uloga. Razradit će se cyberfeminizam kroz prizmu modernog vremena i uz kontekst prvih valova feminizma. Ukratko će se opisati kritička analiza tehnologije, digitalni aktivizam, istraživanje virtualnog tijela i identiteta. Neki od glavnih motiva rada bit će i virtualna tijela u virtualnom prostoru, digitalna etika i privatnost, a analizirat će se i stanje cyberfeminističke scene u Hrvatskoj.

Ključne riječi: cyberfeminizam, etika, feminizam, kiborg, postmodernizam, tijelo, žene.

Abstract

Cyborgs and their role will be described in this paper. Cyberfeminism will be elaborated through the lens of modern times and within the context of the first waves of feminism. A critical analysis of technology will be briefly described, along with digital activism, the exploration of virtual bodies and identities. Some of the main themes of the paper will also include virtual bodies in virtual space, digital ethics and privacy, and an examination of the state of the cyberfeminist movement in Croatia.

Keywords: cyberfeminism, ethics, feminism, cyborg, postmodernism, body, women.

Sadržaj

Uvod	1
1. Feminizam.....	2
2. Postmodernizam, tehnologija i percepcija tijela	3
2.1. Kiborzi	4
2.2. Etički aspekti kiborga	5
3. Cyberfeminizam.....	6
3.1. Krićka analiza tehnologije u cyberfeminizmu.....	6
3.2. Promicanje ženskog digitalnog aktivizma	8
3.3. Istraživanje virtualnog identiteta i tijela	8
3.4. Kritika tehnološkog determinizma	9
4. Virtualno tijelo u virtualnom prostoru	10
4.1. Avatarstvo i identitet kroz prizmu cyberfeminizma	10
4.2. Virtualna stvarnost, prisutnost i inkluzivnost	11
4.3. Digitalna etika i privatnost	12
5. Cyberfeminizam u Hrvatskoj	13
Zaključak.....	14
Popis literature.....	15

Uvod

Tehnološki napredak doveo je do sve veće prisutnosti digitalnih tehnologija u svakodnevnom životu. Alati poput interneta, društvenih mreža, virtualne stvarnosti, pametnih uređaja i umjetne inteligencije postali su snažan i neizostavan dio ljudskog identiteta i međusobne interakcije. Uz navedeno vrlo je bitno istaknuti važnost razumijevanja utjecaja tehnologije na rodnu dinamiku u virtualnom prostoru.

Cyberfeminizam se kao pokret razvija paralelno s razvojem tehnologije, a neke od ključnih značajki pokreta su zastupanje prava žena za ravnopravno sudjelovanje u tehnološkom i virtualnom svijetu i promicanje korištenja interneta kao platforme za aktivizam u društvenim i političkim promjenama. Cyberfeminizam je dio i dalje aktualnog izvornog pokreta za žensku ravnopravnost, feminizma. Kako se u realnom svijetu žene ovisno o geopolitičkom položaju i dalje bore za potpunu ravnopravnost, neizostavna je potreba za istom i u virtualnom svijetu. Virtualno tijelo novi je način poigravanja s identitetom. Utjelovljuje novonastali oblik samopredstavljanja i utječe na iskustvo korisnika, u ovom radu u prvom planu žena, u digitalnom okruženju. Virtualno tijelo nije samo fizički aspekt, ono predstavlja konstrukciju uvjetovanu kulturološkim, tehnološkim i društvenim faktorima. Žene se u virtualnom prostoru suočavaju s problemima poput online zlostavljanja, objektivizacije ili stereotipa vezanih uz rod koji se prenose putem interneta. Razumijevanje navedenih izazova ključno je u procesu postizanja ravnopravnosti i sigurnosti žena na internetu.

Rad će se uz kratak opis feminizma osvrnuti na utjecaj tehnologije na poimanje identiteta, glavne ideje cyberfeminizma općenito uz cyberfeminizam u Hrvatskoj. Također, opisat će se ideja i poimanje virtualnog tijela u virtualnom prostoru uz poveznicu sa sociološkim stajalištem.

1. Feminizam

Iako nije u fokusu ovog rada, feminizam je vrlo bitan za razumijevanje cyberfeminizma kojem je preteča, ali i kao i dalje vrlo aktualno pitanje današnjeg društva. Glavni cilj feminizma ukidanje je diskriminacije nad ženama. Pojam je to koji označava niz društvenih pokreta i teorija usmjerenih na ostvarenje rodne ravnopravnosti i emancipaciju žena u političku i ekonomsku sferu društva.¹

Prvi val pokreta bio je usmjeren na pravo glasa i obrazovanja isto kao i na pravo stalnog zaposlenja budući da je uloga žene do 18. stoljeća bila isključivo briga za obitelj i kućanstvo. Uz prvi val feminizma uslijedio je i val negodovanja i straha od narušavanja tradicionalno patrijarhalnog poretka.² Tek su nakon Prvog svjetskog rata žene ostvarile pravo glasa u većini država, a do kraja prvog vala žene su se izborile i za željenu ravnopravnost u svim poljima društvenog djelovanja, a novosti i slobode pružene su im i u polju izražavanja osobnog modnog stila i kulture. Ipak, socijalne norme nisu popratile promjene prvog feminističkog vala, zbog čega je uslijedio drugi val fokusiran upravo na ujednačavanje socijalnih normi i smanjenju duplih standarda vezanih uz spol.³ *Postfeminizam* odnosno treći val feminizma, posljedica je prvog i drugog vala. U fokusu pokreta nalaze se socijalna pitanja poput klasnih i rodni razlika i medijski utjecaj uslijed nagle tehnologizacije.⁴ Iako su mišljenja oko postojanja četvrtog vala kao zasebne ere feminizma podijeljena, pokret i danas kao takav postoji i prati trendove u društvu.

Feminizam je dakle odgovor na realno očekivanje i potrebu za rodnom i spolnom jednakošću. Brze promjene i napredovanje pojedinih društava rezultirale su brojnim granama među kojima se u novije vrijeme razvio i cyberfeminizam.

¹ feminizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>>

² Mihaljević, D. (2016). 'FEMINIZAM – ŠTO JE OSTVARIO?', *Mostariensia*, 20(1-2), pp. 149-169. Pristupljeno 27.5.2023. <<https://hrcak.srce.hr/170904>>

³ Isto

⁴ Čurić, M. (2013). 'Liberalna feministička kritika', Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Pristupljeno: 27.5..2023.< <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:985142>

2. Postmodernizam, tehnologija i percepcija tijela

Prije zadiranja u ideološki spektar cyberfeminizma, važno je opisati načine na koje postmoderni pristupi mijenjaju načine razumijevanja tehnologije. Utjecaj tehnologije na percepciju tijela i identiteta, višestruki identiteti, etičke i moralne dileme oko ljudskih prava samo su neka od pitanja koja se pojavljuju u doba postmodernizma.

Postmodernizam se kao prvo ne može smjestiti u točno određeni vremenski okvir, osim što je jasno da slijedi nakon modernizma, niti se može vezati uz specifičan set ideja. Postmodernim se smatra propitkivanje i previranje kulture i modernih koncepata.⁵ Teoretičari se slažu da je riječ o vrlo kompleksnom načinu interpretiranja koje ovisi o društvenom kontekstu. Pojam usko vezan uz postmodernizam je konzumerizam zbog potrebe za unovčavanjem svega dostupnog, živog ili neživog.⁶ Zbog rapidnih promjena, konzumenti su nezasićeni, a tehnologija postaje "moćnim aparatom *tiskanja* stilova" (Bristol, 2009:290). Budući da je tehnologija konstantno u razvoju i pojavljuju se novi oblici prostora i realnosti van opipljivog stvarnog okoliša, u pitanje se dovodi i međuodnos tijela s tehnologijom u postmoderno doba.

Tehnologija je omogućila stvaranje nove stvarnosti koja uključuje i prirodnu dimenziju u virtualnom svijetu.⁷ Prirodu je sad moguće preslikati u virtualnoj simulaciji pomoću tehnologije. Virtualna stvarnost trodimenzionalno je multimedijско okružje. Slika se ostvaruje pomoću računala ili posebne opreme usavršene do mogućnosti pobuđivanja dodirnih i mirisnih osjeta. Korisniku je omogućeno stvaranje mnogobrojnih identiteta pomoću kojih ostvaruje komunikaciju i odnose s drugim sudionicima.⁸ Tijelo u virtualnom prostoru fizički je neuništivo i postoji uz stalnu mogućnost modificiranja.

⁵ Bristol, I. (2009). 'Tijelo i tehnologija u postmodernoj perspektivi', *Socijalna ekologija*, 18(3-4), str. 289-310. Pristupljeno: 27.5.2023. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/54110>

⁶ Isto

⁷ Isto

⁸ virtualna stvarnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64795>>.

2.1. Kiborzi

Koncept kiborga, spoja čovjeka i stroja, oduvijek je intrigirao znanstvenike i pisce znanstvene fantastike. U ovom podnaslovu opisat će se komponente tehnologije kiborga. Pojam "kiborg" potiče od engleskog izraza "cyborg" (skraćena od "*cybernetic organism*"), a prvi put je upotrebljen 1960-ih godina u djelima znanstvene fantastike. Kiborge se opisuje kao bića koja kombiniraju umjetne ili strojne komponente, poput implantata, proteza ili drugih tehnoloških dodataka.⁹

U kontekstu cyberfeminizma, kiborzi su postali važan koncept koji se koristi za istraživanje roda, tehnologije i identiteta. Donna Haraway je u svom eseju "Kiborški manifest" 1985. godine predložila ideju kiborga kao oslobađajućeg entiteta koji ruši binarne podjele između muškog i ženskog, prirode i kulture, organizma i stroja. Haraway je zagovarala ideju da se identiteti formiraju u odnosu na kompleksne mreže veza između ljudi, tehnologije i svijeta oko nas.¹⁰

Kiborg je dakle pojam koji označava entitet koji kombinira biološke komponente s tehničkim ili umjetnim elementima. Ovi umjetni elementi mogu uključivati različite komponente tehnologije koje su integrirane u ljudsko tijelo radi poboljšanja ili proširenja njegovih sposobnosti.^{11 12} Neke od komponenata su implantati. Implantati su umjetni uređaji koji se umeću u tijela radi poboljšanja određenih funkcija, kao što su slušni ili vizualni implantati. Na primjer, kohlearni implantati omogućuju osobama s oštećenim sluhom da čuju zvukove. Zatim slijede proteze koje su zamjena za izgubljene ili oštećene dijelove tijela. Moderne proteze mogu biti vrlo napredne i omogućiti pokretljivost i funkcionalnost sličnu prirodnim udovima. Postoji i opcija biotehnološke nadogradnje koja podrazumijeva upotrebu genetskog inženjeringa ili drugih biotehnoloških metoda za poboljšanje ljudskih sposobnosti ili karakteristika. Umjetna inteligencija također je jedna od komponenata, a integracija iste u ljudsko tijelo može omogućiti bržu obradu informacija ili čak proširene kognitivne sposobnosti. Usko vezano uz umjetnu inteligenciju je i povezivanje s računalima. Ta opcija omogućuje interakciju između ljudskog uma i računala; neuronske mreže u mozgu povezane su s mrežom

⁹ Haraway, D. (1985). "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s." *Socialist Review*, 15(2), 65-107.

¹⁰ Isto

¹¹ Warwick, K. (2003). "Cyborg morals, Cyborg values, Cyborg ethics." *Ethics and Information Technology*, 5(3), 131-137.

¹² Greguric, I. (2018). "Kibernetička bića u doba znanstvenog humanizma." 82-84.

računala odnosno sučeljem. Iduća komponenta su egzoskeleti, kompleksni uređaji koji se nose kao vanjski "kostim" ili štit, a služe za povećanje fizičke snage ili kao podrška fizičkim pokretima. Posljednja, ali ništa manje impresivna komponenta je možda i najsloženija. Radi se o nanotehnologiji koja se koristi za manipulaciju materijalima na najmanjim mogućim razmjerima.¹³

2.2. Etički aspekti kiborga

Iako služe brojnim poboljšanjima i olakšavaju svakodnevne izazove, kiborzi stvaraju i nove podjele u etičkom smislu.¹⁴ Od softverski generiranih umjetničkih djela poput glazbe ili digitalne umjetnosti do unaprijeđenih tijela u sportu, protegnuta je široka lepeza moralnih pitanja. Kiborgizam može doprinijeti povećanju sposobnosti i nejednakosti, a tu se javlja i etička granica između ljudskog i nepoželjnog ponašanja. Posebno je zanimljiva tema etike sportskog ponašanja kiborgiziranih bića. Poboljšane performanse sportaša postaju prijetnja običnim, normalnim sportašima.¹⁵ Isto se dešava i u svijetu umjetnosti, gdje se pojavljuju pitanja etike izrade određenih umjetničkih djela.¹⁶ Ovi primjeri samo su neki od mnogo postojećih svakodnevnih primjera i otvaraju cijelu novu platformu rasprave o etičkim pitanjima između znanstvenika, korisnika i laika.

¹³ Warwick, K. (2003). "Cyborg morals, Cyborg values, Cyborg ethics." *Ethics and Information Technology*, 5(3), 131-137.

¹⁴ Greguric, I. (2018). "Kibernetička bića u doba znanstvenog humanizma". 210-211.

¹⁵ Isto

¹⁶ Isto

3. Cyberfeminizam

Pokret iza čijeg se naziva skriva samointerpretativnih objašnjenja isto toliko koliko i definicija, *cyberfeminizam*, feministička je paradigma koja se javlja početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Kao ogranak feminizma, bavi se istraživanjem uloge i utjecaja digitalnih tehnologija na rodne identitete, društvo i aktivizam. Promiče povezanost između tehnologije, feminizma i spola. Cyberfeministkinje se bave pitanjima kao što su digitalna pismenost, pristup tehnologiji, online identiteti, seksualnost i nasilje na internetu. Koncept kiborga u okviru cyberfeminizma se koristi za osnaživanje žena i drugih marginaliziranih grupa, otvarajući prostor za razmišljanje o novim identitetima i politikama u digitalno doba. Ovaj se pokret pojavio kao odgovor na sve veću prisutnost tehnologije i interneta u našim životima. Cilj je istražiti kako se tehnologija može koristiti za osnaživanje žena i promicanje rodne ravnopravnosti, a neke od ključnih karakteristika cyberfeminizma obuhvaćaju kritičku analizu tehnologije, promicanje ženskog digitalnog aktivizma i istraživanje virtualnog identiteta i tijela.

3.1. Kritička analiza tehnologije u cyberfeminizmu

Kritička analiza tehnologije ključan je aspekt cyberfeminizma. Cyberfeminizam postavlja pitanja o načinu na koji tehnologija utječe na rodne identitete, društvo i aktivizam, istražujući oblike i posljedice rodno uvjetovane tehnološke pristranosti i nejednakosti. Kritičkom analizom propituju se dominirajući narativi o tehnološkom napretku i tehnologiji kao neutralnom entitetu. Cyberfeminizam dakle istražuje na koji način se rodne predrasude odražavaju u razvoju i dizajnu tehnologije, kao i u njezinoj primjeni. Primjena podrazumijeva tehnološke usluge ili proizvode koji nerijetko povećavaju rodne nejednakosti. To može uključivati analizu pristranosti algoritama koji reproduciraju i produbljuju rodne stereotipe.¹⁷ Algoritmi pristranost iskazuju muškim interesima što posljedično dovodi do isključivanja žena.¹⁸ Također se istražuje nedostatak uključivosti i raznolikosti u tehnološkom sektoru, kao i načini kako se ti nedostaci mogu adresirati i prevladati.¹⁹ Prepoznat je problem korištenja tehnoloških alata u svrhe širenja

¹⁷ Wajcman, J. (2004). *TechnoFeminism*. Polity.

¹⁸ Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. NYU Press.

¹⁹ Isto

mržnje i stereotipa što potiče još jedan oblik nasilja s kojim se žene moraju suočiti.²⁰ Uočavanje rodno uvjetovanih predrasuda uz pomoć kritičke analize pomaže stvaranju sigurnijeg i inkluzivnijeg online prostora za korisnike neovisno o rodnom opredjeljenju.

Digitalna podjela i pristupačnost uz rodne predrasude također je jedna od komponenti kojom se bavi kritička analiza tehnologije. Proučava tko ima pristup tehnološkim alatima i resursima te kako se ta podjela može preklapati s rodnom nejednakošću. Digitalna se podjela ustvari odnosi na nejednakost u pristupu digitalnim resursima, ali i na težnju jednakim mogućnostima za sve korisnike, neovisno o spolu, rodu i ostalim karakteristikama. Neki čimbenici koji utječu na podjelu su npr. ekonomski, sociokulturni ili geografski.²¹ Ekonomska nejednakost ima snažnu poziciju nad ranjivim skupinama, među kojima su žene jer često imaju manje prihode od muških kolega što posljedično generalno otežava obrazovanje, zaposlenje i slično.

Treća komponenta pod kritičkom analizom cyberfeminizma je tehnološka kontrola.²² Usko je vezana s pitanjem pristupačnosti tehnologije, jer ako je ista ograničena, to direktno utječe na mogućnost sudjelovanja i izražavanja žena u digitalnom prostoru. Tehnološka kontrola i nadzor odnose se na prikupljanje i analizu osobnih podataka.²³ Podaci poput osobnih informacija i obrazaca komuniciranja na internetu, navika pretraživanja i osobnih preferencija dostupni su tehnološkim divovima i državnim nadzornim mehanizmima. To dovodi do osjećaja ugroze privatnosti i sigurnosti i česte zloupotrebe prikupljenih podataka.²⁴ Tehnološka kontrola podrazumijeva i manipulaciju sadržajem koji se predlaže korisnicima. Algoritmi koji se nalaze iza digitalnih platformi mogu utjecati na prikazivanje sadržaja, što posljedično znači filtriranje informacija i proizvoda.²⁵ Korisnice internetskih platformi tako učestalo nailaze na seksističke oglase i proizvode koji bi trebali biti namijenjeni nekom zamišljenom konstruktivnom ženstvenosti.

²⁰ Braidotti, R. (2002). *Metamorphoses: Towards a Feminist Ontology of Becoming*. Polity Press.

²¹ Vrkić Dimić, J. (2014). 'Problem digitalne podjele', *Napredak*, 154(4), str. 419-433. Pristupljeno: 28.5.2023. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/138859>

²² Oudshoorn, N., & Rommes, E. (2006). Configuring the User as Everybody: Gender and Design Cultures in Information and Communication Technologies. *Science, Technology & Human Values*, 31(4), 443-467.

²³ Oudshoorn, N., & Rommes, E. (2006). Configuring the User as Everybody: Gender and Design Cultures in Information and Communication Technologies. *Science, Technology & Human Values*, 31(4), 443-467.

²⁴ Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. NYU Press.

²⁵ Isto

3.2. Promicanje ženskog digitalnog aktivizma

Promicanje ženskog digitalnog aktivizma korak je podrške ženama u aktivnom angažiranju u virtualnom prostoru. Aktivističko korištenje tehnologije važan je aspekt cyberfeminizma jer se tehnologija koristi kao sredstvo za postizanje socijalne promjene. Korištenjem digitalnih alata i platformi, aktivistice organiziraju akcije promicanja feminističkih ideja i borbe za rodnu jednakost. Twitter, Facebook i Instagram neke su od najpoznatijih i najraširenijih platformi, a uz njih je aktivno i beskonačno puno foruma i drugih mreža. Ove platforme omogućuju brzu i dalekosežnu distribuciju informacija čime potiču javnu raspravu o rodno uvjetovanim pitanjima. Ženskim se digitalnim aktivizmom također promiče izgradnja sigurnog online prostora za žene. Time se u fokus stavlja suzbijanje prijetnji i zlostavljanja na internetu što osigurava slobodu izražavanja žena.²⁶ Navedena sloboda izražavanja u današnje vrijeme neupitno bi trebala biti standard dostupan svima neovisno o spolu.

3.3. Istraživanje virtualnog identiteta i tijela

Istraživanje digitalnog identiteta i tijela unutar okvira cyberfeminizma odražava važnost analize refleksije digitalne analize na koncepte identiteta, tijela i društvenih dinamika. Promišljanje o utjecaju digitalnih medija na našu svakodnevicu, tehnološka kultura i rodna pitanja nerazdvojne su komponente spoja ove teme.

Digitalni identitet odnosi se na vlastitu reprezentaciju i prisutnost unutar digitalnog okruženja, što uključuje internetske profile, virtualne platforme i društvene medije. Istraživanje digitalnog identiteta analizira konstruiranje pojedinaca na internetu, načine na koje se izražavaju i percipiraju unutar digitalne sfere. To uključuje promatranje utjecaja na percepciju vlastite interakcije s drugima.²⁷ U okviru cyberfeminizma, istraživanje digitalnog tijela analizira oblikovanje koncepata rodno uvjetovanih društvenih normi i način na koji se to odražava u digitalnom prostoru. Istražuje način na koji se tijelo doživljava i predstavlja u digitalnom

²⁶ van der Spuy, A., & Aavriti, N. (2017). *Mapping research in gender and digital technology*. Association for Progressive Communications. 48-49.

²⁷ Boyd, D. (2014). "It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens." Yale University Press, str. 56-78.

kontekstu, a to uključuje utjecaj svijeta avatara, virtualne i proširene stvarnosti na naš odnos prema tijelu.²⁸

Ovakvim se istraživanjima prepoznaju i kritički analiziraju aspekti poput uloga i stereotipa koje digitalna tehnologija može značajno produbiti. Značajan dio zauzima istraživanje pitanja osobne digitalne sigurnosti i privatnosti s obzirom na svakodnevnu prisutnost digitalnih medija u životima sviju nas.

3.4. Kritika tehnološkog determinizma

Kritika tehnološkog determinizma u kontekstu cyberfeminizma naglašava potrebu da se kritički sagleda tehnološka promjena i njezin utjecaj na rodnu dinamiku. Tehnološki determinizam je uvjerenje da tehnologija ima neizbježan utjecaj na društvo i kulturu, zanemarujući društvene konstrukte, povijesne kontekste i aktivno oblikovanje tehnologije od strane ljudi. Ova kritika naglašava kako tehnološki determinizam može zasjeniti rodne aspekte razvoja i primjene tehnologije. Umjesto da tehnologiju promatra kao neovisni entitet koji neizbježno oblikuje društvo, kritika tehnološkog determinizma prepoznaje da tehnologija nije neutralna i da je često oblikuju postojeće društvene norme i vrijednosti.²⁹ U kontekstu cyberfeminizma, ova kritika ističe da tehnologija može odražavati i pogoršati rodne nejednakosti ako ne uzmemo u obzir kako se tehnologija razvija i koristi. Kritika tehnološkog determinizma također naglašava važnost aktivnog sudjelovanja žena i drugih marginaliziranih skupina u razvoju i obradi tehnologije. Priznaje se da tehnološke inovacije mogu postati iskrivljene kada se temelje isključivo na perspektivama dominantnih skupina, zanemarujući potrebe i perspektive različitih spolova i identiteta.³⁰

²⁸ Hayles, N. K. (1999). "How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics." University of Chicago Press, str. 89-112.

²⁹ Wajcman, J. (2004). "Technofeminism." Polity Press, str. 67-89.

³⁰ Haraway, D. (1991). "Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature." Routledge, str. 102-125.

4. Virtualno tijelo u virtualnom prostoru

U vrijeme kada digitalne tehnologije sve više oblikuju naše živote i ljudske interakcije, koncepti poput cyberfeminizma postaju sve važniji za razumijevanje dubokih veza između tehnologije, rodne dinamike i identiteta. Prethodno smo ispitali kako se digitalni identitet i tijelo odražavaju i oblikuju u kontekstu cyberfeminizma. Sad slijedi ulazak u temu virtualnog tijela u virtualnom prostoru. Cyberfeminizam nam omogućuje da istražimo kako tradicionalne rodne uloge i norme prožimaju digitalni svijet i kako tehnologija može produbiti ili izazvati te norme. U tom kontekstu, proučavanje virtualnog tijela u virtualnom prostoru postaje temeljno za razumijevanje kako tehnologija utječe na našu percepciju tijela, identiteta i međusobnih interakcija. Analizirajući ovaj koncept, ispituje se kako tehnološki napredak i digitalna sfera mijenjaju našu percepciju sebe i drugih te kako se rodna dinamika odražava u virtualnom prostoru. U ovom poglavlju ispitat će se različiti aspekti virtualnog tijela, uključujući implikacije avatarstva, percipiranu prisutnost u virtualnoj stvarnosti i rodne uloge u digitalnim svjetovima. Također će se pojaviti pitanje privatnosti, sigurnosti i inkluzivnosti u kontekstu virtualnog tijela i kako cyberfeminizam doprinosi razumijevanju tih pitanja. Ovom analizom utvrđuje se što znači biti prisutan kao rodno osviješteno biće u digitalnom prostoru i kako se ta prisutnost oblikuje u virtualnom tijelu. Kroz objektiv cyberfeminizma pobliže ćemo pogledati kako napredak tehnologije i digitalne stvarnosti oblikuju naša tijela, naše identitete i našu percepciju svijeta oko nas.

4.1. Avatarstvo i identitet kroz prizmu cyberfeminizma

U kontekstu virtualnog tijela u virtualnom prostoru, koncept avatara postaje ne samo tehnološka mogućnost, već i polje analize rodnih i kulturnih aspekata identiteta, ključnih za razumijevanje cyberfeminizma. Avatari nisu samo digitalni predstavnici, već i odraz složenih interakcija između tehnologije, kulture i roda.³¹ Cyberfeminizam poziva na razmišljanje o tome kako je rodna dinamika povezana s izborom avatara. Tradicionalne norme i uloge pri rođenju često se odražavaju u dizajnu avatara, ali se također suočavaju s izazovima i pitanjima. Kroz tu prizmu avatar postaje polje otpora stereotipima i restriktivnim rodnim

³¹ Nakamura, L. (2002). "Cybertypes: Race, Ethnicity, and Identity on the Internet." Routledge, str. 45-63.

normama.

Ovo korisnicima omogućuje korištenje avatara za izražavanje rodno osjetljivih identiteta i istraživanje različitih aspekata njihove osobnosti koji možda nisu dopušteni u stvarnom svijetu.³²

Ovaj aspekt posebno postavlja pitanja o inkluzivnosti i reprezentaciji različitih identiteta u virtualnim svjetovima. Cyberfeminizam nas potiče da analiziramo kako su tehnološke platforme dizajnirane, koja je perspektiva ugrađena u njih i kako to utječe na raznolikost avatara i identiteta. Aktivno sudjelovanje žena i drugih marginaliziranih skupina u formiranju virtualnih identiteta ključno je za rušenje zidova tradicionalnih rodni normi u digitalnim prostorima.³³ Identitet se prema cyberfeminizmu više ne bi trebao povezivati sa spolom ili prirođenim karakteristikama. Avatar omogućuje potpunu prilagodbu fizičkih karakteristika i ruši zid tradicionalnih poimanja ženstvenosti.

4.2. Virtualna stvarnost, prisutnost i inkluzivnost

Virtualna stvarnost (VR) predstavlja jedno od najuzbudljivijih područja tehnološkog napretka koje nudi korisnicima dublji stupanj prisutnosti u digitalnom svijetu. Kroz prizmu cyberfeminizma, istraživanje utjecaja VR-a na našu percepciju tijela i prisutnosti postaje ključno za razumijevanje kako tehnologija oblikuje našu emocionalnu interakciju s virtualnim tijelom.³⁴ Kada govorimo o prisutnosti, često mislimo na naše osjećaje i senzacije unutar stvarnog svijeta. Međutim, VR nas poziva da preispitamo ovu definiciju prisutnosti, s obzirom na to da nam omogućava da uronimo u digitalne svjetove i surađujemo s njima na dublji način nego ikada prije. Kroz upotrebu specijalnih uređaja poput VR naočala, korisnici se prebacuju iz stvarnog svijeta u virtualni prostor, stvarajući iluziju da se nalaze u potpuno novom okruženju. U kontekstu cyberfeminizma, analizira se kako se ova nova dimenzija prisutnosti odražava na vlastitu percepciju tijela i identiteta. Osim toga, cyberfeminizam potiče na pitanje kako se virtualna prisutnost može koristiti za promicanje inkluzivnosti i empatije. Jedan od ključnih izazova suvremenih digitalnih svjetova jest stvaranje inkluzivnih prostora koji priznaju različite identitete i perspektive. Kroz prizmu cyberfeminizma, analizira se kako virtualni

³²Haraway, D. (1991). "Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature." Routledge, str. 87-105.

³³ Isto

³⁴ Nissenbaum, H. (2009). "Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life." Stanford University Press.

prostori mogu biti oblikovani kako bi podržavali raznolikost, te kako tehnologija može poslužiti za promicanje društvenih promjena kroz osnaživanje marginaliziranih skupina. Kroz kritički pogled cyberfeminizma, istražuje se kako digitalne platforme pristupaju različitim identitetima te kako se usmjeravaju prema osobama koje pripadaju marginaliziranim skupinama, uključujući žene, LGBTQ+ osobe i osobe s invaliditetom. Tehnologija tako postaje alatom za osnaživanje marginaliziranih skupina.

4.3. Digitalna etika i privatnost

U eri intenzivne digitalne komunikacije i dijeljenja, pitanja digitalne etike i privatnosti postaju ključna, posebno kada se analizira sudjelovanje žena na platformama kao što su OnlyFans i Twitch i sl. Kroz prizmu cyberfeminizma utvrđuje se kako tehnološki napredak utječe na zaštitu privatnosti žena, te kako se njihova izloženost i sigurnost mogu osnažiti u tom digitalnom okruženju. Platforma poput OnlyFans nudi mogućnost ljudima, posebno ženama, da se financijski osnaže putem dijeljenja sadržaja, uključujući i sadržaj koji se može smatrati intimnim. Iako ova platforma omogućava veću kontrolu nad vlastitim sadržajem, postavlja se pitanje gdje se povlači granica između osnaživanja i moguće izloženosti. Slično tome, platforme poput Twitcha pružaju prostor za interakciju i sadržaj baziran na video igrama i različitim interesima. Međutim, i ovdje se postavlja pitanje sigurnosti i privatnosti žena. Žene često izvještavaju o iskustvima seksualnog uznemiravanja i maltretiranja tijekom svojih interakcija na ovim platformama. Cyberfeminizam potiče na analizu načina na koji se društvene dinamike prenose u digitalne prostore te kako tehnološki alati mogu biti upotrebljeni za zaštitu korisnica od nasilja i zlostavljanja. U svjetlu ovih izazova, pitanja digitalne etike postaju ključna. Kako platforme kao što su OnlyFans i Twitch osiguravaju sigurnost i zaštitu svojih korisnica? Kako osigurati da se njihova izloženost ne pretvori u izrabljivanje? Cyberfeminizam naglašava važnost razvoja etičkih smjernica koje osiguravaju sigurnost, autonomiju i osnaživanje žena na digitalnim platformama.

5. Cyberfeminizam u Hrvatskoj

Cyberfeminizam u Hrvatskoj predstavlja segment šireg globalnog pokreta koji se bavi povezivanjem roda, tehnologije i društva. Hrvatska ima svoju zajednicu aktivista, istraživača i umjetnika koji se bave cyberfeminizmom i primjenom njegovih načela u lokalnom kontekstu. U Hrvatskoj su se pojavili razni projekti, događaji i organizacije koji promiču principe cyberfeminizma. To uključuje feminističke tehnološke radionice, online aktivizam, analizu rodnihi aspekata u digitalnom svijetu i istraživanje digitalnih nejednakosti.

Jedna od značajnih inicijativa u Hrvatskoj je "Centar za ženske studije" koji se bavi istraživanjem roda i društva, uključujući i rodne aspekte tehnologije. U njihovim istraživanjima, naglasak se stavlja na analizu digitalnih platformi, online aktivizma i uloge tehnologije u oblikovanju rodnihi identiteta.³⁵ Centar promiče edukaciju o *online* sigurnosti i istraživanje rodnihi aspekata tehnologije. Sličan posao obavlja i "Ženska soba – centar za seksualna prava".

Također, društveni mediji igraju značajnu ulogu u promicanju cyberfeminizma u Hrvatskoj. Feminističke organizacije i aktivisti koriste platforme kao što su Facebook, Twitter i Instagram kako bi širili svijest o rodnoj ravnopravnosti, digitalnim pravima i važnosti kritičkog razmišljanja o tehnologiji. Nadalje, postoje i feministički medijski portali poput "VoxFeminae" koji objavljuju članke i analize o rodnoj ravnopravnosti, tehnologiji i digitalnom aktivizmu. Ovi portali pružaju platformu za izražavanje mišljenja i dijeljenje iskustava koja se tiču ženskih prava i društvenih promjena u digitalnom svijetu.³⁶

Zaključno, scena djelovanja cyberfeministkinja u Hrvatskoj postoji i aktivno djeluje. U fokusu je ipak feminizam kao takav, tek s ponekim spomenom kulture interneta, no prepoznata je bitnost oblikovanja sigurnog *online* okruženja za žene u Hrvatskoj.

³⁵ Centar za ženske studije Zagreb portal. Dostupno na: <https://zenstud.hr/zenski-studiji/> . Pristupljeno: 14.8.2023.

³⁶ VoxFeminae portal. Dostupno na: <https://voxfeminae.net/>. Pristupljeno: 14.8.2023.

Zaključak

Cyberfeminizam zaključno ima ključnu ulogu u formiranju inkluzivnog i ravnopravnog digitalnog društva. Unutar šireg feminističkog pokreta, kroz kritičko promišljanje o rodnim dinamikama i moći tehnologije, cyberfeminizam gradi prostor za osnaživanje žena i marginaliziranih grupa u digitalnom svijetu. Pokret potiče istraživanje, aktivizam i kreativnost. Donosi inspirativne aspekte te se suočava s izazovima poput seksualnog uznemiravanja i rodnim predrasudama na internetu.

Kiborzi kao spojevi ljudske biologije i tehnologije također su značajni ovoj temi, a uz omogućeno poboljšanje sposobnosti, jasno je da kiborgizacija nosi potencijal za revolucionarna dostignuća u tehnologiji, medicini i drugim znanostima i djelatnostima. Kiborzi sadržavaju i oslobađajući potencijal prekoračenja tradicionalnih binarnih podjela i otvaraju vrata redefiniranju ženskih identiteta.

Trajna borba cyberfeministkinja ukazuje na kontinuiranu potrebu za zalaganjem za jednakost, a transformacija tehnologije u instrument pozitivnih društvenih promjena trebala bi biti ključan cilj i aktivista i znanstvenika. Cyberfeminizam je potreban isto kao i feminizam, s obzirom na široku dostupnost tehnologije i interneta i dalje prisutnu marginalizaciju žena. Potencijalno će postati ključnim pokretačem društvenih promjena s utjecajem na sigurnost i jednakost neovisno o spolu ili bilo kakvoj opredijeljenosti. Na društvenim je znanostima i znanstvenicima da u interakciji s tehnologijom nastave put pozitivnih trendova i promjena.

Popis literature

Knjige i znanstveni članci:

1. Boyd, D. (2014). "It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens." Yale University Press.
2. Braidotti, R. (2002). *Metamorphoses: Towards a Feminist Ontology of Becoming*. Polity Press.
3. Brstilo, I. (2009). 'Tijelo i tehnologija u postmodernoj perspektivi', *Socijalna ekologija*.
4. feminizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2021). Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203> (Pristupljeno 27.5.2023.).
5. Greguric, I. (2018). "Kibernetička bića u doba znanstvenog humanizma". Hrvatsko filozofsko društvo, Pergamena i Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku.
6. Ćurić, M. (2013). "Liberalna feministička kritika", Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
7. Haraway, D. (1985). "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s." *Socialist Review*.
8. Haraway, D. (1991). "Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature." Routledge.
9. Hayles, N. K. (1999). "How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics." University of Chicago Press.
10. Mihaljević, D. (2016). 'FEMINIZAM – ŠTO JE OSTVARILO?', Mostariensia.
11. Nakamura, L. (2002). "Cybertypes: Race, Ethnicity, and Identity on the Internet." Routledge.
12. Nissenbaum, H. (2009). "Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life." Stanford University Press.
13. Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. NYU Press.
14. Oudshoorn, N., & Rommes, E. (2006). *Configuring the User as Everybody: Gender and Design Cultures in Information and Communication Technologies*. Science, Technology & Human Values.

15. Van der Spuy, A., & Aavriti, N. (2017). *Mapping research in gender and digital technology*. Association for Progressive Communications.
16. virtualna stvarnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64795>>.
17. Vrkić Dimić, J. (2014). 'Problem digitalne podjele', *Napredak*.
18. Wajcman, J. (2004). *TechnoFeminism*. Polity.
19. Warwick, K. (2003). "Cyborg morals, Cyborg values, Cyborg ethics." *Ethics and Information Technology*.

Internetske stranice:

1. Centar za ženske studije Zagreb portal. Dostupno na: <https://zenstud.hr/zenski-studiji/>. (Pristupljeno: 14.8.2023.)
2. VoxFeminae portal. Dostupno na: <https://voxfeminae.net/>. (Pristupljeno: 14.8.2023.)